

sacha bronwasser

LUISTER

ambo | anthos

Literatuurclubs Drenthe

BOEKBESPREKING

oktober 2023

Vragen, suggesties of opmerkingen?

➤ willem_goedhart@hotmail.com

➤ Digitale leesclub: donderdag 19 oktober, 19.30 uur

➤ Interview Sacha Bronwasser: zondag 5 november, 13:30 uur

Opzet presentatie

1. **Aanslagen** in Parijs: '*Fluctuat nec mergitur*'
2. 'Visuele **wandeling**' door Parijs
3. **Fotografie** als leidmotief

(pauze)

4. Verhalen vertellen door **goed te kijken**
5. **Vragen & Discussie**

sacha bronwasser

LUISTER

Aanslagen in Parijs: *'Fluctuat nec mergitur'*

➤ *"Het schommelt op de golven, maar gaat niet onder."*

➤ eind 18^e eeuw: Franse Revolutie

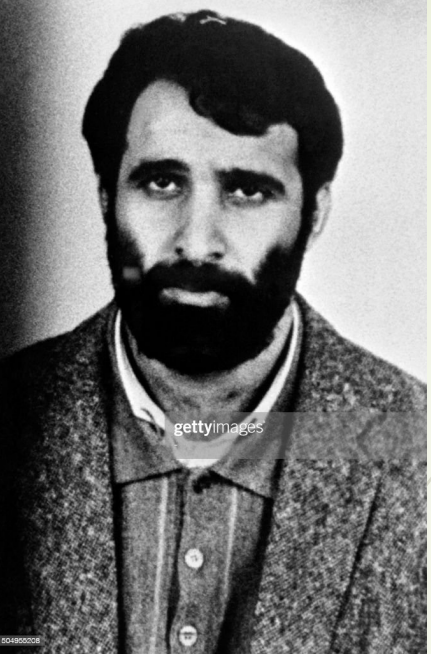
➤ 1890s: anarchistische aanslagen

➤ 1954-1962: Algerijnse aanslagen

➤ 1985-1986: 'Iraanse' aanslagen

➤ 2015: Charlie Hebdo (Al Qaida), 13-11-15 (IS)

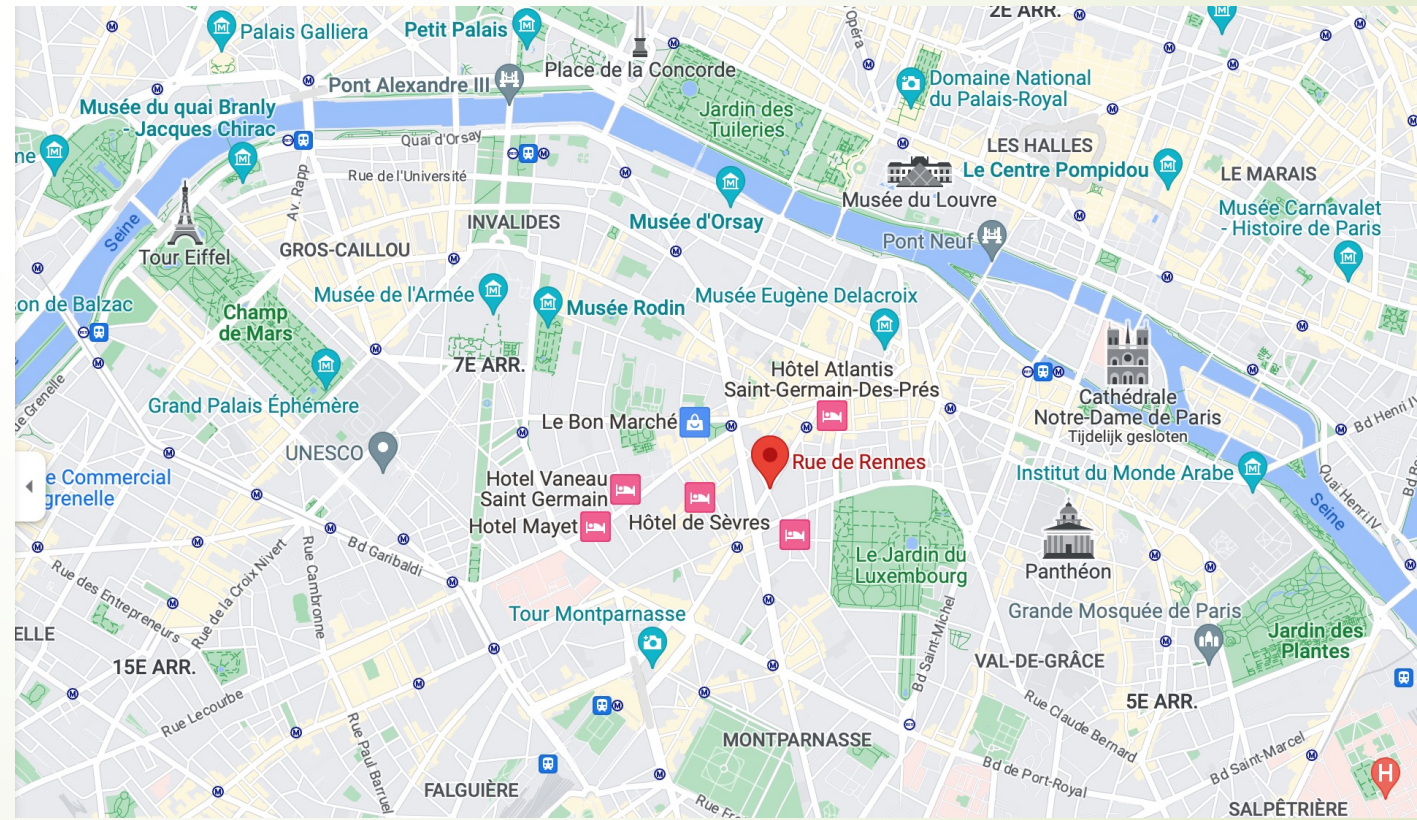

Parijse aanslagen van 1985-1986

- 7 december 1985 - Aanslagen op de warenhuizen Galeries Lafayette en Printemps in Parijs, gepleegd door de **pro-Iraanse Fouad Ali Saleh-groep**. Achtergrond van deze aanslag, en de aanslagen die in 1986 zouden volgen, zijn de wapenleveranties door Frankrijk aan Irak.
- 1986 - De Fouad Ali Saleh groep pleegt in 1986 de volgende aanslagen:
  - 3 februari - Aanslag op Galeries de Claridge op de Champs-Élysées
  - 4 februari - Aanslag op de boekwinkel Gibert-Jeune
  - 5 februari - Aanslagen op FNAC-Sports en Forum des Halles
  - 20 maart - Aanslag op Galerie Point-Show op de Champs-Élysées
  - 5 april - Bomaanslag op discotheek La Belle
  - 8 september - Aanslag op Poste de l'Hôtel de Ville
  - 12 september - Aanslag op Cafétéria du Magasin Casino in de wijk La Défense
  - 14 september - Aanslag op de Pub Renault
  - 15 september - Aanslag op de Préfecture de Police
  - 17 september - **Aanslag op Magasin TATI, rue de Rennes**

Aanslag op Magasin TATI, rue de Rennes 17 september 1986

Aanslag op Magasin TATI, rue de Rennes 17 september 1986

- ▶ PARIJS, 18 sept. — Voor de vijftiende keer in een jaar en de zesde keer binnen twee weken hebben de terroristen van het Solidariteitscomité met de Arabische en Middenoosterse politieke gevangenen (**CSPPA**) hun dreigement uitgevoerd. Afgelopen maandag dreigden ze met een nieuwe aanslag als Georges Ibrahim Abdallah niet woensdag vrijgelaten zou zijn. Woensdag, precies om half zes sloegen ze toe en weer op een moment dat veel mensen, vooral moeders met kinderen, op de been zijn, winkeltijd na het werk en voor het eten. De aanslag werd uitgevoerd voor de winkel Tati, vlak bij de boekhandel Fnac, al eerder doelwit van een aanslag, in de Rue de Rennes, Montparnasse. De trieste balans van de aanslag: **vijf doden en 52 gewonden. Achttien mensen zijn zwaargewond** en gevreesd wordt dat het aantal doden zal stijgen. De Rue de Rennes was gisteren een grote ravage van glasscherven, kapotte auto's, rondgeslingerde schoenen en afgerukte kleding. En vooral van bloed van de tientallen mensen die op straat lagen. (Peter van Dijk, *NRC*)
- ▶ “Een enorme luchtverplaatsing die blind en doof maakt. Een massief blok lucht, zo groot als een vrachtwagen, dat hen samen tegen de gevel van het warenhuis smijt, verstrengeld met metalen bakken en handdoeken en T-shirts en badkamer-matten en sokken en bedekt door een regen van glasscherven.” (72)

Aanslagen in Parijs, 13 november 2015

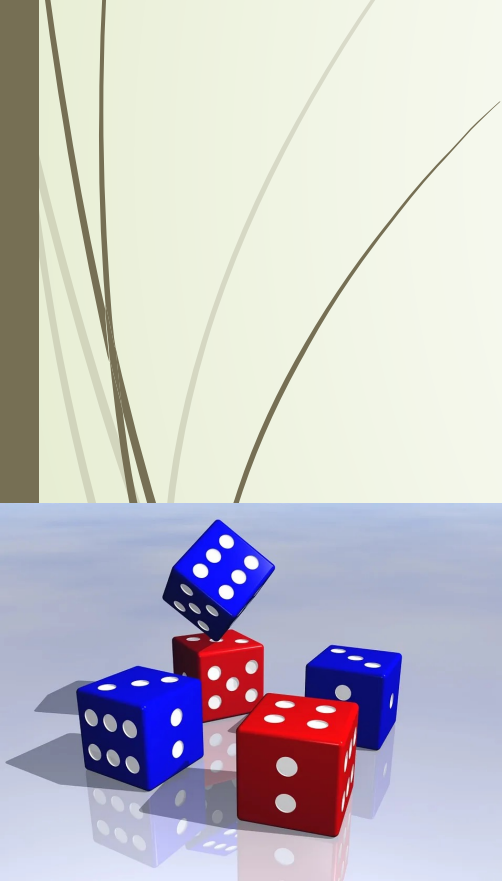

F. AQUILION - ©Stade de France - Mascary, Zubena et Regembal, Costantini - Architectes, ADAGP - Paris 2014

Aanslag op Flo & Eloïse: lot of toeval?

- ▶ Ik heb het niet over het lot, het lot is een verzinsel voor behoeftigen, maar vlak de rol van het toeval niet uit. Een bar binnenlopen, iemand ontmoeten. Een bus missen of een trein juist wel halen, een vraag niet beantwoorden of de telefoon wel opnemen, een advertentie vinden die precies genoeg woorden heeft. (...) Een foto maken of niet, vastleggen of laten gaan. Je denkt dat je het kunt beïnvloeden, dat ferme beslissingen sturing geven, dat het maakbaar is. Dat vertelt iedereen aan elkaar; we willen het zo graag. (247)
- ▶ ‘Philippe voelde het aankomen.’ (...) ‘In elke familie heb je wel zo’n kind.’ (14)
- ▶ Achteraf was Philippe best vaak bang voor dingen die vervolgens daadwerkelijk gebeurden. Maar hij maakte zich ook weleens druk om gebeurtenissen die helemaal niet plaatsvonden. (15)
- ▶ Was Eloïse bij de vuilnisbak blijven staan, dan was ze dodelijk slachtoffer nummer acht geworden en Philippe de levende, ongeschonden getuige. Nu zinken ze samen weg in de anonieme poel van gewonden. (74)
- ▶ Maar hoe hard ik het ook probeer, welke accenten ik ook leg, welk perspectief ik ook kies, steeds staat de uitkomst vast en verschijn jij daar, precies op tijd. (251)

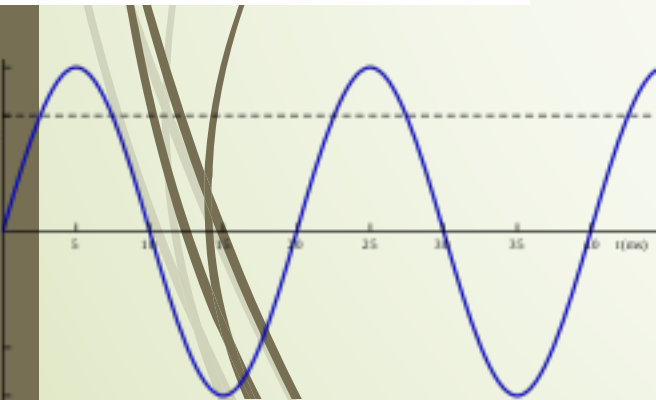

Waarom die aanslagen in *Luister*?

- “Het is een verdrongen geschiedenis van terreur in allerlei West-Europese landen. De jaren tachtig waren een hele gewelddadige periode die uit het collectieve geheugen verdreven is na 9/11. **Van de aanslagen in New York was direct beeld**, wat ook door de mobiele telefoon een enorme indruk maakte. Dat is daarna zo gebelevén.” – *Brabant Cultureel*
- “De oorzaken zijn een nasleep van koloniale geschiedenis, opkomst van **kapitalisme, consumentisme, Action Direct en Hezbollah**. De aanslagen die ik beschrijf waren een gevolg van de Franse inmenging in de oorlog tussen Iran en Irak. Frankrijk steunde Irak. Het is een **doorlopende stroom van politieke beslissingen die groeperingen kwaad maken**. Ik heb maar een deel van het gevolg daarvan gebruikt, namelijk de aanslagen die niet op één specifiek doel of persoon waren gericht, maar die tot doel hadden het openbare leven te ontwrichten en angst aan te jagen. Ik wist dat ik dit een rol wilde laten spelen. Om het **persoonlijke, intermenselijke geweld in dit boek te spiegelen aan dat in de samenleving**. Angst die we godzijdank ook weer snel vergeten, anders gaat het leven niet door.” – *Ibidem*

Appartement Lamberts; Rue Marbeau

Appartement Philippe & Laurence;
Place de la Nation

Laurence's geboortestad; Compiègne

Vakantieadres Lamberts; Cap d'Antibes

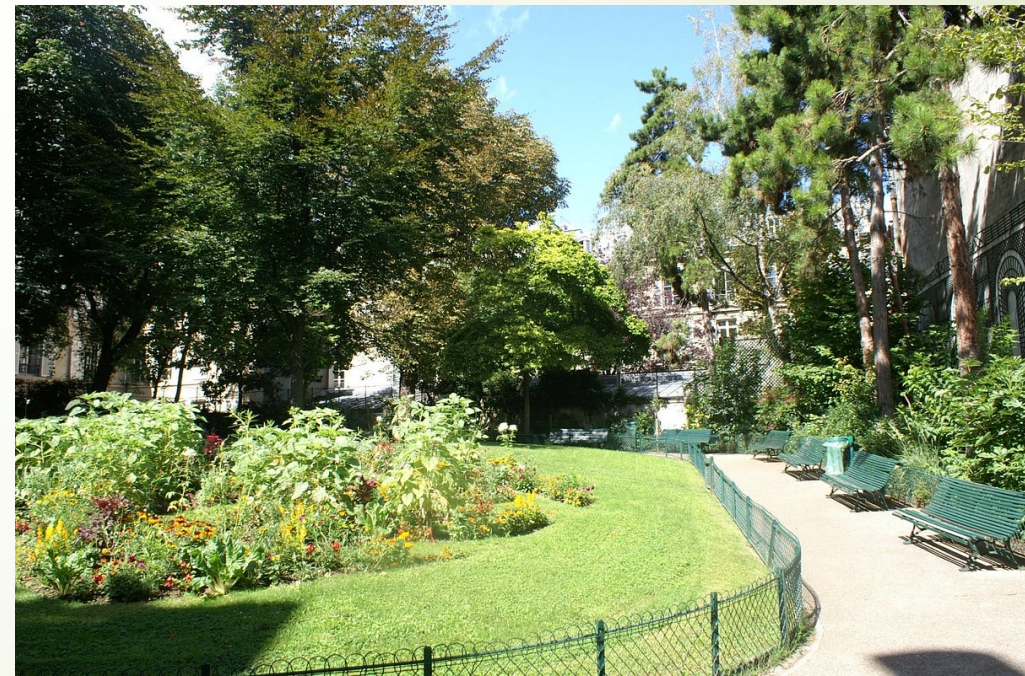

Appartement Laurence; Rue Viktor Massé
Boulevard de Clichy, Montmartre

Speeltuिन

Square Alex Biscarre

Boulevard Saint-Michel
Canal Saint-Martin

Jean Dubuffet's Tour,
Hauts de Seine

La Grande Arche

Porte Maillot; Palais des Congrès

Fotografie als leidmotief in *Luister*

Helmut Newton

Nobuyoshi Araki

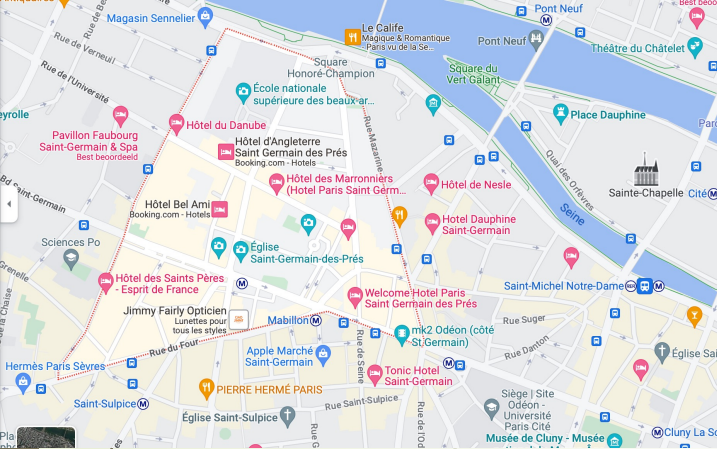
Francesca Woodman

Horst P. Horst

Erwin Olaf

Ed van der Elsken – *Een liefdesgeschiedenis in Saint-Germain-des-Prés* (1956)

➔ 'De handelingen in dit boek en de karakters die er een rol in spelen, zijn ontsproten aan de fantasie van de auteur.' (130)

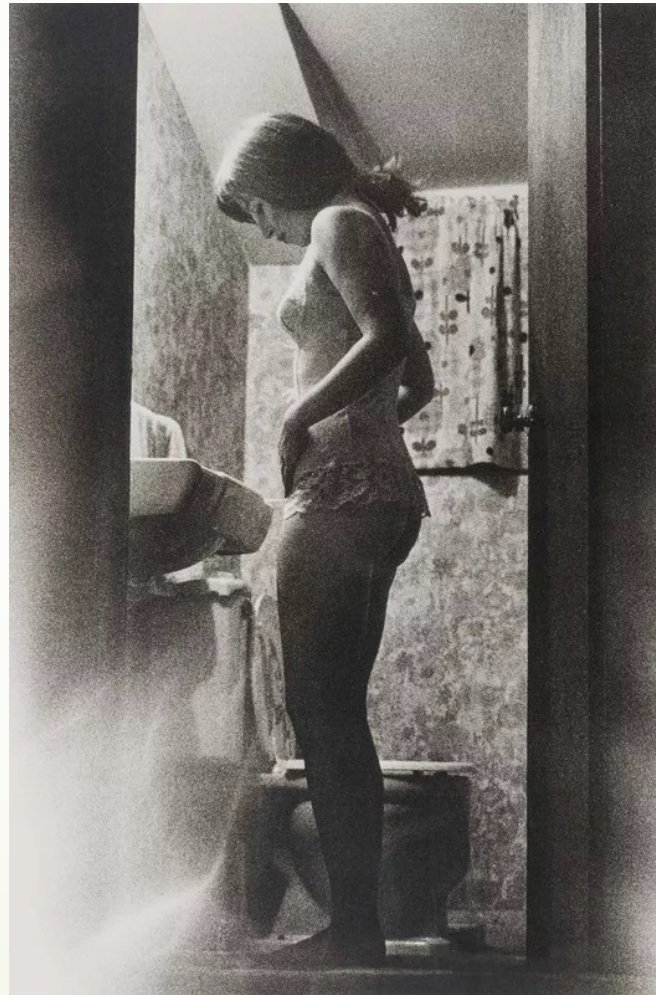
ED VAN DER ELSKEN
EEN LIEFDESGESCHIEDENIS IN SAINT-GERMAIN-DES-PRÉS

Cindy Sherman – *Untitled Film Stills* (1980)

Hoe kun je zoveel onheil in één beeld stoppen? (131)

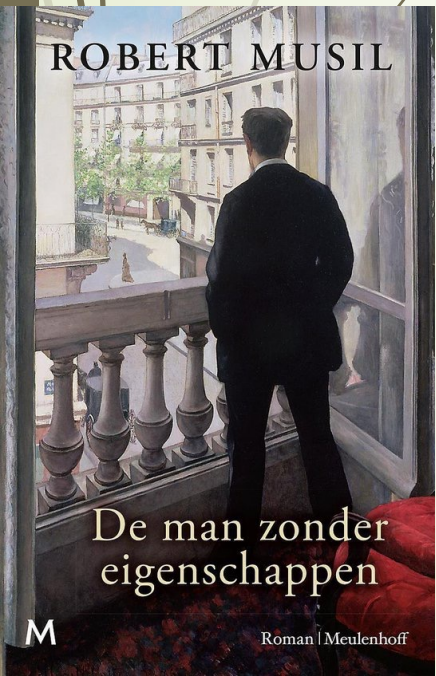
Hoe kan iemand dit verzinnen, maken, en ook nog eens zelf allemaal zijn?

Florence da Silva - *The Making Of M.* (1989)

- Ik zou niet hoeven zien dat dit alles een plan is geweest vanaf het begin, een project; **een kneedbaar jong model zoeken**, niet te opvallend en niet te getalenteerd en niet te slim maar ook niet te dom, niet verwend maar ook niet warm, iemand met een zeker talent maar geen oncontroleerbare overdaad en vooral: **tot dan toe in de schaduw levend.** (171)

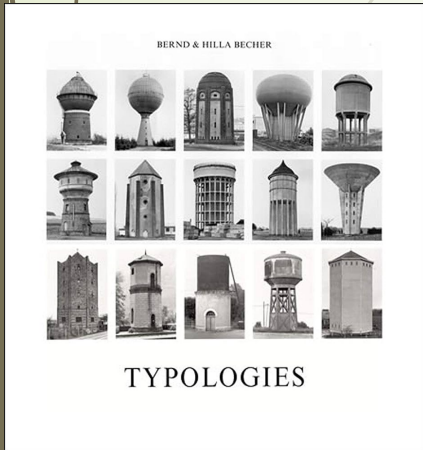
- Aan alle kanten staar ik mezelf aan, met steeds meer zwart om de ogen gesmeerd. Het is pathetisch, het is zielig, het is een **karikatuur van iemand die volwassen** wordt. Iemand die **heel hard doet alsof**. Heb ik ooit zulke **eenzame beelden** gezien? (172)
- Zelfs voor liederlijkheid heb ik geen talent, **Frau ohne Eigenschaften.** (175)

Marie als fotograaf

- Ik probeer juist mijn persoonlijkheid te destilleren uit mijn dagelijkse bezigheden, zo zie jij het. (153)
- De docenten prijzen de conceptuele aanpak, het reflectief vermogen, het seriematige. (156)

➤ Niet de mensen zou ik in beeld brengen; niet de slenterende stelletjes langs de kades, niet de weinige kinderen die je in de stad zag. Niet de zwervers. (...) Ik koos voor de roerloze, nieuwe zaken. Misschien zou ik eruit kunnen destilleren hoe deze stad zichzelf opnieuw had uitgevonden. Hoe verandering iets was waar je niet op hoefde te wachten, maar wat je zelf in gang kon zetten. (187)

- De ene kant op met de blik naar de navel van de oude stad, heel in de verte moest het Louvre liggen. De andere kant op zou je de toekomst kunnen verwachten. (188)

PAUZE

Dadelijk:

- Vertellen & kijken
- Vragen & Discussie

Show, (don't) tell

Tell: Marie is boos.

Show: Marie balde haar vuisten, stak haar middelvinger op en sloeg bij het weggaan de deur achter zich dicht.

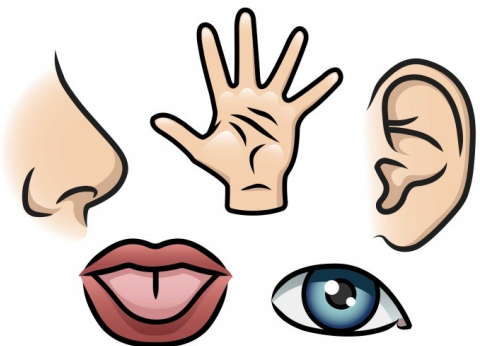
Tell: gebeurtenissen, gesprekken, gedachten en gevoelens **benoemen**

Show: gebeurtenissen, gesprekken, gedachten en gevoelens **laten zien**

Door iets 'te tonen' in plaats van te beschrijven zou de lezer zich **nauwer bij het verhaal betrokken voelen**. Deze techniek, waarbij ook non-verbale communicatie hoort, zou er ook voor zorgen dat de **scène visueler en dynamischer overkomt**.

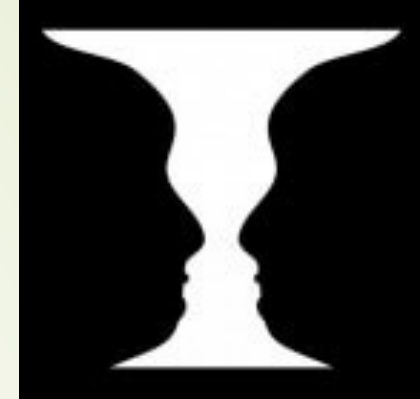
“Kijken is belangrijk, maar ik wil ook mijn andere zintuigen inzetten bij het beschrijven van situaties. Wat ruik ik, hoe zou het klinken, wat voor wind waait er, bijgeluiden op de achtergrond, herfstbladeren die over de grond schuren. Het schrijven daagt me uit om mijn observatievermogen ten volle te gebruiken, zo te schrijven dat **de lezer echt in een situatie kan stappen of in een persoon**. Daar dan taal voor vinden is een heerlijk proces.” – *Brabant Cultureel*

Don't tell me the moon is shining;
show me the glint
of light on
broken glass.
~Anton Chekhov

Kijken en **zien**

‘Er is een **verschil tussen kijken en zien**’, leerde jij ons lang geleden, in de tijd dat we nog zo jong waren. (...) De ruimte waar we ons nu elke week op een vast tijdstip bevonden hadden we in het beste geval weleens **bekeken**, maar waarschijnlijk nooit **gezién**. (...) Jij zat al die tijd zwijgend naar buiten te **kijken**, je scherpe profiel aangelicht door de binnenvallende najaarszon. Met je laarzen op tafel. (6)

Ik wende aan het kleurenpalet: blauwgrijs en vuilwit, een omgeving met de kleur van kiezelstenen, afgezet met gietijzeren krullen. (...) Er was geen verband tussen de dingen die ik deed of **zag**, behalve dat van de tijd die voortging tot het werk zou beginnen.

Als ik **achteromkeek zag** ik niets, zeker jou niet, Flo, en als ik **vooruitkeek** ook niet. **Ik bestond**. (84)

De aanslagen zien

- Ik bekeek de nieuwsfoto's, de filmpjes, die avond en de dagen erna. Ik scrolde door tientallen foto's van omgevallen stoelen op terrassen, met glas bezaaide stoepen, lichamen in isolatiefolie die afgevoerd werden op geïmproviseerde brancards van dranghekken. (5)
- Het is allemaal waar wat ze zeggen, hoe het door hun voorgangers is beschreven, als die het al konden navertellen, in één klap is er: **niets meer te zien, niets meer te horen, niets meer te voelen.** (72)
- Op de foto's zag ik je laarzen. Je haar, je tas. Het bloed op de witte bloes van de serveerster, haar naamplaatje kon ik me erbij voorstellen. Ik zag op een filmpje een ritmische beweging ergens aan de rand van het beeld, de hartmassage die tevergeefs gegeven werd aan degene die de dader bleek te zijn. (249)
- In deze brasserie worden honderdtwintig projectielen, bouten en schroeven, uit de meubels en het plafond en de vloer verwijderd. Uit de serveerster. Uit andere mensen. En ook uit jou. Je leven mag je houden, maar je zicht lever je in. Op die plek **verlies jij je ogen, jouw belangrijkste zintuig.** En ja, Flo, dat is verschrikkelijk en ik zou het terug willen draaien. (250-251)

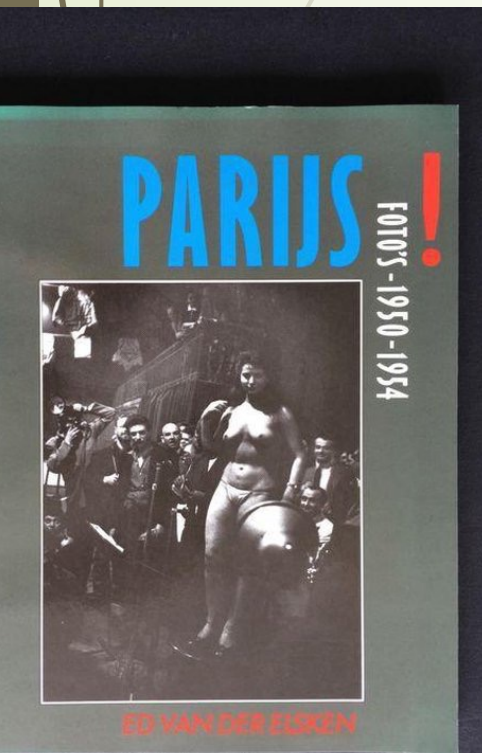
Parijs zien & fotograferen

- Georges Perec - *Poging tot een uitputtende beschrijving van een plek in Parijs*
- 'Mijn bedoeling op de volgende pagina's was vooral al het andere te beschrijven: dat wat je gewoonlijk niet opmerkt, wat er niet toe doet: wat er gebeurt wanneer er niets gebeurt, behalve tijd, mensen, auto's en wolken.'

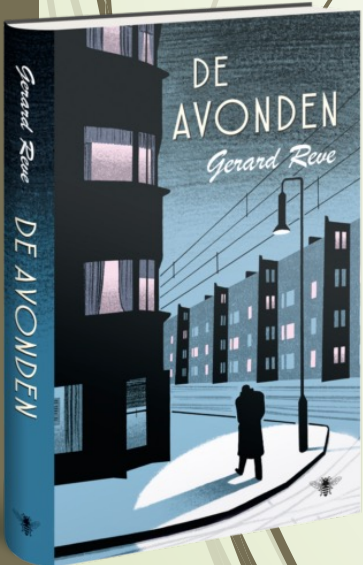
➤ Was het de camera, of de tijd? Of de taal die doorzichtiger werd? Of waren het jouw lessen Flo, die ik nu in de praktijk begon te brengen. Ik ging **beter zien**, ook zaken die er al die tijd al waren. (188)

➤ Soms zag ik mezelf in die spiegelende oppervlakken, een iele gestalte met een camera voor het gezicht. (189)

Vertellen door te zien

- Ik begreep wat je wilde bereiken. **Wie ziet kan vertellen. En wie vertelt legt vast.** We hebben de taal nodig om onze ogen te helpen. (6)
- Wie houdt het hoofd koel, **wie kan er nog vertellen, wie kan er nog kijken**, noteren, nadenken, deduceren, **vastleggen?** (73)
- Dus dat deed ik. In een paar avonden schreef ik alles op. Wat blijft is de versie die als laatste **wordt vastgelegd, die gestold is en in de plaat geëtst**, en die ik nu aan je zal vertellen. (122)
- Ik denk dat dit je bedoeling is: dat **ik niet weet wat ik zie, ook al weet ik wat ik zie.** (129)
- **Ik zie niet wat er gebeurt.** Ik voel het niet, ik begrijp het niet - hoe zou ik ook kunnen? (166)
- Het was **de laatste keer dat ik hem zag.** (222)
- De jongen, zijn schouders, de vloer, het hekje. De leidingen uit de muur ertussen, het blauwgrijs en de duiven erboven. **Het is gezien, het is verteld, en nu bestaat het.** (254)

Vragen & Discussie

sacha bronwasser

LUISTER

ambo | anthos

Literatuurclubs Drenthe

BOEKBESPREKING

oktober 2023

Vragen, suggesties of opmerkingen?

➤ willem_goedhart@hotmail.com

➤ Digitale leesclub: donderdag 19 oktober, 19.30 uur

➤ Interview Sacha Bronwasser: zondag 5 november, 13:30 uur